

AMERIKAI STARTUP: SOROZATOK ÉS FILMEK

Techno-Messiások tündöklése és bukása

GÉCZI ZOLTÁN

A FÉKTELEN MOHÓSÁG MÁR NEM A FELSŐ TÍZEZER MONOPÓLIUMA, A HIGH-TECH ARANYLÁZ BÁRKIT VILLÁMGYORSAN A CSÚCSRA REPÍTHET.

Avezető streaming-szolgáltatók friss sorozatai tényirodalmi igénytel mutatják be, miként szerelték össze a San Francisco-i öböl digitális messiásai a techno-kapitalizmus pénzügyi atombombáit, miközben virágot viseltek a hajjukban.

Földre szállt félistenek, szélvészzerű tempóban felépülő cégbirodalmak, világmegváltó eszmék, nyom nélkül eltüntetett dollármilliárdok, ármány és egománia, hazugság és bűn, mindez részletekbe menő módon exponálva a nemzetközi nyilvánosság felé – a startupok felemelkedése és bukása dokumentum- és játékfilmes szempontból egyaránt eszmé-

nyi nyersanyag, magas oktánszámú, lobbanékony sztori. A techno-kapitalizmus self-made királyai és királynői prosperitásukban is garantálják a csiklandóan érdekes témát, látványos trónfosztásuk pedig kihagyhatatlan ziccer a filmkészítők számára.

LETÖLTHETŐ FORRADALMÁROK

Steve Jobs felhasználóbarát technológiát adott az emberek kezébe (*Jobs – Gondolkozz másképp*, 2013; *Steve Jobs*, 2015), Bill Gates meghonosította a lakásokban a személyi számítógépet (*Minden, ami Bill Gates*, 2019), Mark Zuckerberg megteremtet-

„Akarata meghajlítja az időt és a teret”

(Brian Koppelman – David Levien: *Super Pumped – Joseph Gordon-Lewis*)

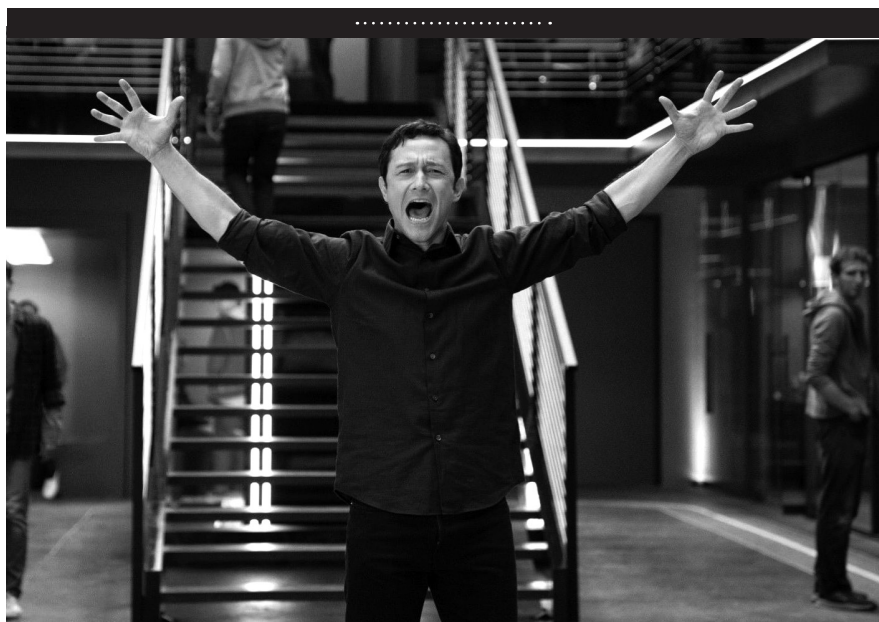
te a világ legnagyobb online közösségi játszóterét (*Social Network – A közösségi háló*, 2010). Az infotechnológiai forradalom első generációs vezéralakjait, a modernkori amerikai popkultúra korántsem makulátlan hőseit szélesvászonra vetítették az amerikai filmkészítők, ezzel szemben az új generáció számára a streaming platformok adnak felületet, a digitális varázslók nemzedékváltásával a disztribúciós csatorna is lecserelődött. A formátum és a médium tökéletes összehangja valósult meg ezáltal, hiszen a streaming platformok a startup-világ fontos részei, a minden másnál versengőbb piac szereplői, a tartalomfejlesztési kényszer szorításában pedig ösztönösen veszik fel azokat a témákat, amiket sajátjuknak érezhetnek.

TECHNO-MESSIÁSOK KOMOLY JELLEMHIBÁKKAL

A startupok piacán minden a frontemberen múlik: a korszerű CEO nem unalmas technokrata cégvezető, hanem jövőlátó boszorkánymester, ezotérikus figura, kinek akarata meghajlítja az időt és a teret, minimális célkitűzése pedig a világ megjobbítása. Ebből eredően a mozgóképes *fact fiction* kulcsa a főszerepre szerződötetett színész személye – az ő feladata megbűvölni a nézőt, értékesíteni az illúziót.

Elizabeth Holmes (*The Dropout*) gondosan felépített biznisz-avatárja irritálóan művi karakter, elszabott hasbeszélőbáb, valamennyi gesztusa kimódolt, egyetlen mozdulata sem hat természetesen. Az elfojtott neurózisoktól majd' szétszakadó nő főnyeremény egy ambiciózus színész számára, ám a hiteles színészmunka ez alkalommal paradox módon a befogadói élmény ellenében dolgozik: mennél inkább hasonul Amanda Seyfried (*Anon*, 2018; *Mank*, 2020) Elizabeth Holmeshez, annál elviselhetetlenebb a főszereplő. Hollywood szőke üdvöskéje *method actor*kat felülmúló hitelességgel hozza az ordító szorongás állapotában létező karaktert, s bár a mellékszereplők sora is tekintélyt parancsoló (Naveen Andrews, Willam H. Macy, Sam Waterston, Stephen Fry, Michael Ironside), a *The Dropout* végső soron Seyfried egyszemélyes műsora.

A *WeCrashed* alkotói, Drew Crevello és Lee Eisenberg (*A hivatal*, 2005-2013) álompárost szerződötettek Jared Leto (*Mielőtt meghaltam*, 2013)

és Anne Hathaway (*Rachel esküvője*, 2008) személyében. A nyolcrészes minisorozatban számos rekonstruált jelenet látható, amelyet promóciós filmek és amatőr videódokumentumok alapján forgattak, így a színészek teljesítménye kézenfekvő referenciával mérhető, Jared Leto pedig dermesztően hiteles a WeWork alapító-vezérigazgató, Adam Neumann szerepében, miként Anne Hathaway is képes felnőni partneréhez. Ők üzemeltették a friscói start-up-szintér legnagyobb *bullshit*-gyárát, a kiéhezett tőzsdecápák csillapíthatatlan ragadozóösztonét ötvözték a hatvanas évek virággyermekének ezoterikus-világmegváltó süketelésével, megbont-hatatlan harci egységet alkotva szálltak szembe a világgal.

A Hulu és az Apple TV+ prémium-kategóriás produkcióként kezelte ezeket a sorozatokat, a Showtime pedig még nagyobb léptékben gondolkodott: miniszéria helyett antológiásorozatot szentelt a témának, amelynek első évada (*Super Pumped: The Battle for Uber*) a vállalat vezérigazgatói pozícióját 2010 és 2017 között betöltő Travis Kalanick személyére (Joseph Gordon-Levitt) fókuszál. Ő a legemberszerűbb jelenség a dobogós szélhámosok közül: kamaszosan sármos pszichopata, aki a PR szempontokat szem előtt tartva kerüli az igazán agresszív túlkapasokat, viszont bűbajos természetességgel rúgja fel az üzleti és erkölcsi szabályokat, gázol át a számára kellemetlen emberekben, ha pillanatnyi érdeke úgy kívánja.

A legkiválóbb rendezők a kevésbé vonzó karaktereket is képesek szerethető figurákként ábrázolni: Woody Allen filmes alteregói vagy Kevin Smith kultikus hősei, Jay és Csendes Bob jellemrajzát ezeregy mentális, intellektuális és erkölcsi defektus határozza meg, mégis biztosított a néző számára az együttérzés és az azonosulás lehetősége. Elizabeth Meriwether, Brian Koppelman, David Levien, Drew Crevello és Lee Eisenberg nem rendelkeztek ilyesféle alkotói szabadsággal, s miután főszereplőik immorális karakterek, a klasszikus drámairodalom szerint antagonista figurák, tragikus hőökként sem ábrázolhatták őket – a játékfilmes direktorokhoz képest nagy hátrányból indultak, a remek színészeknek köszönhetően mégis hozták a meccset.

A TERMÉK NEVE: WISHFUL THINKING

A Theranos sosem rendelkezett a marketinganyagokban hirdetett, forradalmi orvosdiagnosztikai technológiával. Az Uber annyiban változtatta meg a személyszállítást, hogy telefonos diszpécser helyett webfelületre terelte a taxit rendelő utasokat, digitális térbe konvertálta a hagyományos szolgáltatást. A WeWork, bár technológiai innovációként hirdette termékeit, voltaképpen hagyományos ingatlanfejlesztéssel és irodabérlettel foglalkozott.

Nehéz feladat ilyen leosztással vinni az asztalt egy *no limit* partiban, profi kártyások között ritkán jön

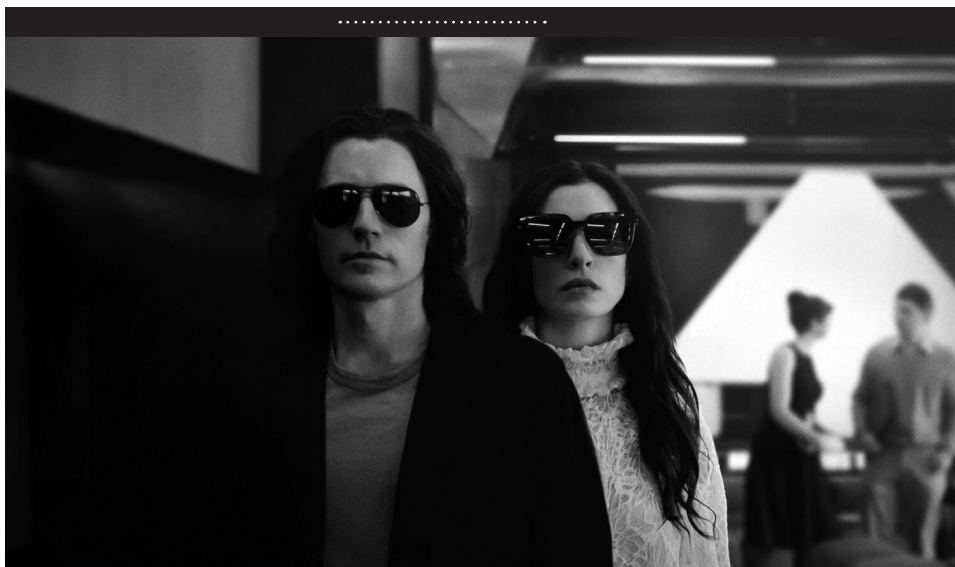
be hasonló blöff; az újgenerációs géniuszok varázsa sem tartott tovább, minthogy elveszítették a kontrollt az öngerjesztővé vált folyamat felett, és a nyilvános részvénykibocsátást megelőzően fel kellett fedniük lapjaikat. A valódi izgalmakat a licit folyamata, az asztalon heverő milliárdok felhalmozása jelenti, amelyben karizmatikus személyiségük mellett helyzeti előnyüket is virtuóz módon használták fel, érzékeny füllel hallva meg a korszellem szavát. Nekik dolgozott a 2008-as tőzsdei válság nyomán kialakult, konzervatív befektetési piaccal szembeni általános bizalmatlanság, a globális technológiai forradalom lendülete, az ezoterikus világmagyarázatok iránt fogékony Z-generáció csodaváró attitűdje. Társadalmi igény támadt az olyan meztlábás-kockásinges prófétákra, akik ígéretük szerint képesek megmenteni a kiábrándult tömegeket a kapitalizmus nyers realitásától, és egy új, szerethető jövőképet kínálni a *boomer*-nemzedékkel szembehelyezkedő fiatalok számára – Adam Neumann, Elizabeth Holmes, Travis Kalanick és társaik pedig legyártották számukra a tökéletes illúziót. A Theranos egyetlen csepp vérrrel működő, szupergyors és teljes körű, mindenki számára olcsón hozzáférhető orvosi diagnosztikát ígért, ami forradalmasítja az egészségügyi szektort. Az Uber a városi közlekedés revolúcióját hirdette meg, a WeWork pedig a közösségi irodabérlet mellett „a világ öntudatának új szintre emelését” ígérte a befektetők számára. A professzionális módon tálalt, hatékonyan monetarizált *wishful thinking* kelendő terméknek bizonyult: mindenki része akart lenni a forradalomnak, senki nem akart lemaradni a Következő Nagy Dologról, s elragadtatásukban nem vették észre, hogy bár unikomnrisra céloztak, kecskebakot lóttak.

KÖVESD A PÉNZT

A rendezők érthető módon szívesebben bíbelődtek a karakterekkel és a társadalmi-kulturális vonatkozások bemutatásával, mint a finánciális svindli feltárásával, hiszen az ezerrejtékű pénzügyi csalások áttekintése utólag még a Wall Street leg-

„A világ öntudatának új szintre emelése”

(Drew Crevello – Lee Eisenberg; WeCrashed – Jared Leto és Anne Hathaway)

nagyobb koponyáit is komoly szakmai kihívások elé állította. A *Super Pumped* kanyargós cselekményét rutinos író-producerpáros, David Levien és Brian Koppelman (*Pókerarcok*, 1998; *Az ítélet eladó*, 2003) forgatókönyve igyekszik egyenesben tartani, de a konfliktus kulcsát jelentő jogi és pénzügyi vonatkozások értelmezéséhez dramaturgiai mankót vettek igénybe: a történet helyenként meg-megáll, kimerevítik a képet, befotózzák a szereplőket, feliratokkal súlypontosznak, narrátorként pedig Quentin Tarantino segíti a cselekmény zökkenőmentes előremozdítását. A *WeCrashed* és a *The Dropout* készítői nem éltek ilyen eszközökkel, a narratíva ezen szálát korántsem bontották ki a maga teljességében. Döntésük kétségkívül józan elhatározás volt, hiszen a szélesebb közönség számára nagyobb horderővel bír a szereplők között zajló dráma, mint a technológiai fejlesztések és a mágikus mérlegfőkönyv rejtett titkainak felfejtése.

MILLIÁRDOS EXIT STRATEGY

A Theranost felszámolták, az Elizabeth Holmes ellen indított büntetőeljárás jelenleg is zajlik, az amerikai igazságszolgáltatás a 20 éves börtönbüntetés opciójával járult hozzá az ex-CEO jövőre vonatkozó terveihez. Balek volt: nem tudta időben elengedni a céget, túltolta a szerepet, nem állt rendelkezésére kidolgozott *exit strategy*. Evvel szemben Travis Kalanick 2017 december 31-én lemondott a vezérigazgatói posztról, de csak azt követően, hogy a megelőző hetekben értékesítette a tulajdonrészét, így 2,5 milliárd dollárral lépett ki az éppen összeomló vállalkozásból. Adam Neumann körülbelül 2,3 milliárd dollárral gazdagodott a nagy svindli végén, amelynek horderejét, ha számszerűsíteni kell, a cég 47 milliárdos becsült piaci értékének 9 milliárd dollárra történő olvadása, a hihetetlen prosperitásból mindössze hat hét alatt beálló pénzügyi csőd jelzi mértékadó módon. A tervezett részvénykibocsátás pillanatában a WeWork felannyit ért, mint amekkora tőkeinjekciót a SoftBank tolt a vállalatba: „Bolondság volt az a befektetés” – kommentálta a fiasót a japán üzletemberek mértékletes nyelvezetén Son Masayoshi, a Vision Fund bukott angyalbefektetője, aki a tízmilliós Bolívia éves GDP-jét pa-

kolta a cégbe. Amíg a nézők javát hidegen hagyja Masan diplomatikusan keserűsége, annál megrázóbb az átvért, összetört és kismemizett WeWork alkalmazott kétségbeesett zokogásba fúló monológja a *WeWork: Or the Making and Breaking of a \$47 Billion Unicorn* (2021) dokumentumfilm zárójelenetében: „Rengegetet jártam terápiára, hogy valahogy feldolgozzam azt, ami ott történt. Miért voltam annyira feldúlt, amikor véget ért? Miért éreztem úgy, hogy nem csupán egy állást veszítettem el, hanem az életcélokat? (...) Hogy fogom most megváltoztatni a világot? Szükségem van erre az érzésre.”

ÚJ AMERIKAI LÁZÁLOM

A kapitalista társadalmi berendezkedés korábbi formáiban a féktelen mohóság a *high society* privilégiuma volt: a 2008-as gazdasági világválságot feldolgozó remekművek (*Krizispont*, 2011; *A nagy dobás*, 2015), a kritikai elismerések sokaságát begyűjtő *Utódlás* (2018-), vagy az idén tavasszal bemutatott *Az örökös-nő álarca mögött* (2022) az *old money*, a felső tízezer zárt közösségében játszódnak, amely nem tűri meg a feltörekvő senkiháziakat és a parvenü elemeket. Ez az úriszabók által varrott öltönyök, az Ivy League mesterdiplomák, az elegáns mahagóni motorcsónakok, a kurátorok által összeállított műkincsgyűjtemények, a családi alapítványok és a gondozott angolkerttel övezett kastélyok

„A szüntelen aranyláz állapota”

(Elizabeth Meriwether: A kibukott – Amanda Seyfried)

világa, ahol a mobiltelefon egy szükséges, ám végső soron kellemetlen eszköz. Az internet egalitárius jellegénél fogva intézett nyílt támadást a 20. századi pénzkultúra ellen, a startup varázslók története a *new money* és az *old money* háborúja, amelyben egyértelmű előnyt élvez a kihívó fél.

A techno-kapitalizmus legfontosabb üzenete, hogy bárkiből lehet valaki, a legszerényebb irodában is ülhet egy élesítésre váró messiás, a financiai bírvágy immáron nem társadalmi pozícióhoz kötött kiváltság, hanem bázisdemokratikus jog. A szüntelen aranyláz állapota nap mint nap szülő olyan kísértéseket, amelyek felülke-rekednek a gyenge jellemű, és ragyogó lehetőségeket kínálnak a zavarosban pecázók számára. Kézenfekvő lehetőség, hogy az amerikai gazdasági botrányfilmek következő hulláma a blockchain technológia sötét mágusairól szóljon, a kriptovaluták és az NFT-biznisz beomlásáról, hiszen jelen sorok írásakor ez az üzletág az amatőr startup-alkoholisták Oktoberfestje, néhány éves távlatból pedig, amikor a forgatókönyvírók rendelkezésére áll már a szükséges tényanyag, a megígéztet befektetők pedig a következő lufit fúj-ják tele tüdőből, két lélegzetvétel közt roppant szórakoztató, egyszersmind tanulságos lesz egy-egy minisorozat erejéig elmélyülni az előző összeomlás kórélettanában. •